MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF
LINO FARRUGIA SACCO

Seduta ta' l-4 ta' Dicembru, 2013

Citazzjoni Numru. 41/2012

William Cuschieri
vs
Direttur Generali tad-Dipartiment ghad-Disinn u Twettiq ta' Progetti gia` Direttur Generali tax-Xogholijiet Pubblici

Il-Qorti,

A. RIKORS:
Rat ir-rikors tar-rikorrent li bih espona:

1. Illi r-rikorrent kien impjegat mad-Dipartiment tax-Xogholijiet Pubblici li sussegwentement beda jissejjah id-Dipartiment u t-Twettiq ta' Progetti;

2. Illi nhar il-31 ta' Lulju tas-sena 2009, waqt il-hin tax-xoghol u matul il-qadi tad-doveri tieghu bhala haddiem mal-imsemmi Dipartiment, sehh incident li fih wegga' r-rikorrent;

3. Illi bhala konsegwenza diretta ta' dan l-incident ir-rikorrent sofra debilita` permanenti kif ser jigi ppruvat fil-mori ta' dan ir-rikors;

4. Illi ghall-istess incident u danni konsegwenzali huwa unikament responsabbli l-intimat u dan *stante* li naqas milli jiehu dawk il-mizuri u dawk il-prekawzjonijiet necessarji li setghu jevitaw l-incident in kwistjoni u dan kif ser jigi ppruvat fil-mori ta' dan ir-rikors;

5. Illi ghalkemm interpellat sabiex jersaq ghal-likwidazzjoni u hlas tad-danni sofferti mir-rikorrent diversi drabi anki permezz ta' ittra ufficjali (Dokumenti WC1 u WC2 annessi mar-rikors guramentat), l-intimat baqa' inadempjenti;

Ir-rikorrent talab lill-Qorti:

1) Tiddikjara u tiddeciedi li l-intimat huwa unikament responsabbli ghall-incident li sehh nhar il-31 ta' Lulju, 2009, f'liema incident ir-rikorrent William Cuschieri sofra debilita` permanenti;

2) Tillikwida d-danni sofferti mir-rikorrent b'konsegwenza ta' l-imsemmi incident, okkorrendo bin-nomina ta' periti nominandi;

3) Tikkundanna lill-intimat ihallas lir-rikorrent dik is-somma li tigi hekk likwidata minn din il-Qorti.

Bl-imghax, bl-ispejjez kollha relatati nkluz dawk ta' l-ittri ufficjali datati d-19 t'April tas-sena 2011 u 2 ta' Novembru, 2011, bl-ingunzjoni ta' l-intimat in subizzjoni.

Rat il-lista tax-xhieda u d-dokumenti relattivi ezebiti mir-rikorrent.

B. RISPOSTA:
Rat ir-risposta ta' l-intimat li permezz taghha eccepixxa:

1. Illi preliminarjament l-intimat jirrileva n-nuqqas ta' notifika ta' l-Avukat Generali bir-rikors promotur *ai termini* ta' l-Artikolu 181 (B) (3) tal-Kapitolu 12 tal-Ligijiet ta' Malta.

2. Illi kwantu diretti kontra l-intimat it-talbiet tar-rikorrent huma nfondati fil-fatt u fid-dritt *stante* li l-incident imsemmi fir-rikors sehh unikament tort ta' l-istess rikorrent minhabba negligenza u nuqqas ta' prudenza min-naha tieghu fuq ix-xoghol.

3. Subordinatament u minghajr pregudizzju ghall-premess, kull allegat dannu jrid jigi pruvat skont il-ligi.

4. Salv eccezzjonijiet ulterjuri.

L-intimat talab lill-Qorti:

Tichad it-talbiet tar-rikorrent fil-konfront tieghu, bl-ispejjez kontra l-istess rikorrent inkluzi dawk ta' l-ittri ufficjali datati l-5 ta' Mejju, 2011 u l-14 ta' Novembru, 2011.

Rat il-lista tax-xhieda u d-dokumenti ezebiti mill-intimat.

C. PROVI:

Illi jirrizulta li l-Avukat Generali gie notifikat bir-rikors guramentat fit-28 ta' Marzu, 2013 fol 59 tal-process.

Gie prezentat affidavit ta' <u>William Cuschieri</u> li semma li qabel ma hareg bil-pensjoni kien jahdem bhala *plasterer* mad-Dipartiment Generali tad-Dipartiment ghad-Disinn u t-Twettiq ta' Progetti, izda kienu jkunu mqabbda jaghmlu kull ma jkun hemm bzonn. Fil-31 ta' Lulju, 2009 kien qieghed nahdem ma' Nazzareno Ciantar fuq barra vicin il-Barrakka ta' Fuq u kienu mqabbdin jghaddi l-katusi biex jaghmlu sprall peress li fil-vicinanzi kienu jinzammu z-zwiemel bil-karozzini. Waslu fuq il-post bit-*truck* u fuqu kellhom iz-zrar, ir-ramel, il-katusi u l-isprall stess. Nazzareno Ciantar tela' fuq it-*truck* biex innewwillu l-isprall peress li dan l-isprall kien fuq ir-ramel fit-*truck* u ma setax jiftah it-*truck* minhabba z-zrar u r-ramel li kien fih ghaliex li kieku fetah it-*truck* kien jaqa' kollox. Ghalhekk bil-fors kellu jitla' fuq it-*truck* u jnewwillu l-isprall minn fuq. Qabad

l-isprall u newwilulu f'idejh imma f'daqqa wahda, l-isprall infetah u r-rikorrent beda jghajjat b'ugiegh kbir u ra l-flokk mimli demm u sebghu mal-art. Pront gabar sebghu u poggieh fil-but tal-qalziet. Nazzareno, kif ra din ix-xena, hassu hazin u kien hemm xi nies li jahdmu fil-vicin li marru jaghtuhom l-ghajnuna. Cemplu ghall-ambulanza. Iccara wkoll li dak inhar hu u Nazzareno kienu lebsin l-ingwanti li kienu gew provduti lilhom mid-Dipartiment kif ukoll is-*safety shoes*. Fil-fatt l-ingwanta mad-daqqa tqattghet u ghalhekk waqa' sebghu.

Meta wasal l-isptar qal lit-tobba x'kien gralu u ddecidew li ma kienx possibbli li wahhlulu sebghu u minflok qatghulu l-ghadma u xi punti f'xi subgha iehor. Kellu jaghmel fizjoterapija, kif ukoll imur il-*clinic* ta' spiss. Wara l-incident qatt ma rega' dahal ghax-xoghol izda ghamel erba' xhur bl-*injury leave* u mbaghad hareg bil-pensjoni. Id-Divizjoni tas-Sigurta' Socjali - Korriment fuq Xoghol baghat ghalih biex jidher quddiem il-bord mediku u dan iccertifikah li ghandu disabilita` permanenti ta' 6%.

In kontro-ezami qal li meta waslu hdejn il-Barrakka bdew inizzlu l-affarijiet izda ma setghux inizzlu l-kaxxa, il-bieba, ghaliex jaqa' r-ramel kollu ma' l-art, fejn iz-zwiemel. Zarenu tela' fuq, qabad l-isprall, tahulu f'idejh, x'hin tah l-isprall f'idejh, fuq il-kaxxa tat-trakk qallu hawn *all right*, u r-rikorrent qabdu biex inizzlu mal-art. Gibdu lejh biex u l-isprall infetah. Ir-raguni ta' dan kien illi peress li bic-cappetta, l-isprall, meta ddendel u tpogga lura, ghafaslu sebghu ghax infetah minn postu. L-isprall, fil-fatt, huwa *frame* bil-bieba go fih, cappetta, naha minnhom, fil-fatt, jinfetah, u meta tahulu minn fuq hu ma kienx jaf li dan ha jinfetah u jigi fuq idu. Kienu ghabbewh it-tnejn f'daqqa mill-i*store*. Wara dan l-incident ma setax jahdem aktar.

Gie prezentat affidavit ta' <u>Nazzareno Ciantar</u> li semma li qabel ma hareg bil-pensjoni kien jahdem bhala *plasterer* mad-Dipartiment Generali tad-Dipartiment ghad-Disinn u t-Twettiq ta' Progetti u lir-rikorrent jafu fuq il-post tax-xoghol bhala *plasterer* bhalu. Nhar il-31 ta' Lulju 2009 kienu qed jahdmu vicin tal-Barrakka ta' Fuq u kienu mqabbdin jghaddu l-katusi biex jaghmlu sprall peress li fil-

vicinanzi kienu jinzammu z-zwiemel bil-karozzini. Dak inhar waslu fuq il-post bit-*truck* u fuqu kellhom zrar, ramel, katusi u l-isprall stess. Hu tela’ fuq it-*truck* biex inewwel l-isprall lir-rikorrent peress li dan l-isprall kien fuq ir-ramel fit-*truck* u ma setax jiftak it-*truck* minhabba z-zrar u r-ramel li kien fih ghaliex li kieku fetah it-*truck* kien jaqa’ kollox. Ghalhekk tela’ fuq it-*truck* biex inewwel l-isprall lir-rikorrent. Newwilulu f’idejh imma f’daqqa wahda, l-isprall infetah u sema’ lil William jghajjat b’ugiegh kbir u ralu l-flokk mimli demm u subghu mal-art. Hassu hazin. Dak inhar kemm hu kif ukoll ir-rikorrent kienu lebsin l-ingwanti li kienu gew provduti lilhom mid-Dipartiment kif ukoll is-*safety shoes*. Fil-fatt l-ingwanta tar-rikorrent tqattghet mad-daqqa flimkien ma’ sebghu.

In kontro-ezami qal li kien hu li hareg l-isprall mill-i*store* u ghabbewh fuq it-*truck* ma’ terza persuna minn isfel. Semma li minn isfel ma setghux jilhquh. Hu kien qabdu bic-cappetti ’l fuq, meta pero` messu r-rikorrent, jista’ jkun illi nfetah fuq sebghu.

Xehed <u>David Saliba</u>, Kap tat-Taqsimiet Teknici fi hdan l-Awtorita` tas-Sahha u s-Sigurta` Fuq il-Post tax-Xoghol u stqarr li dwar l-incident tal-31 ta’ Lulju, 2009 l-Awtorita` ma ghamlet l-ebda investigazzjoni ghax qatt ma gew infurmati qabel is-6 ta’ Awissu, 2009 meta rcevew kopja ta’ l-applikazzjoni ghall-beneficcju socjali fejn ikun hemm elenku zghir ta’ x’gara u ma garax. Meta rcevew dan, kien gie deciz li ma kienx hemm lok ta’ investigazzjoni u sussegwentement l-Awtorita` ma ghamlet l-ebda investigazzjoni f’dan il-kaz.

Principal huwa obbligat li jinnotifikahom primarjament f’zewg okkazjonijiet. L-ewwelnett jekk persuna tidhol l-isptar u ddum iktar minn tmienja u erbghin (48) siegha ghall-kura, sussegwentement ukoll jekk ikun hemm feriti ta’ natura gravi. Hemmhekk jidhol l-obbligu li kull *employer* ikun irid jinforma l-Awtorita` tas-Sahha u s-Sigurta` Fuq il-Post tax-Xoghol. Ikkonkluda billi qal li f’kazijiet li jsiru jafu bihom b’amputazzjoni, huma dejjem jinvestigaw.

Rat li fis-17 ta’ Mejju, 2012 gie nominat Mr. Massimo Abela bhala Espert Ortopediku.

Rat ir-rapport ta’ Mr. Massimo Abela fejn fih ikkonkluda:
“**L-ilmenti prezenti ta’ Mr William Cuschieri:**
Ghadu jbati minn sensazjoni ta’ hruq u ugiegh fis-seba tan-nofs u tac-curkett ta’ l-id tax-xellug, l-aktar meta jistrapazza u meta jkun rih isfel. Iz-zewg swaba huma mtarrxin. Qalli li d-difer tas-seba tan-nofs jitla mghawweg u li jidhollu fil-laham.

Ezami Mediku:
L-id tax-xellug:
Is-seba tan-nofs (*middle finger)* - Amputazzjoni tat-tarf tas-seba ftit ’il fuq minn fejn jikber id-difer (*distal to the nail matrix)*. Id-difer hu deformat u mghawweg ’l isfel. Is-seba hu mtarrax ghal kollox.
Is-seba tac-curkett (*ring finger)* - numru ta’ cikatrici fuq il-kappell. In-naha ulnari tas-seba mtarrxa. Id-difer normali.

Investigazzjonijiet
Radiograph Left Hand 31/07/2009: Amputation middle finger at level of base distal phalanx.

Opinjoni Medika:
Mr. William Cuschieri garrab griehi ta’ natura gravi wara li wegga fuq il-post tax-xoghol fil-31/07/2009. Garrab amputazzjoni tal-kappell tas-seba tan-nofs ta’ l-id tax-xellug u hsara fit-tessuti rotob (*soft tissues)* tal-kappell tas-seba tac-curkett. Ghalkemm ghaddew ftit inqas minn 3 snin mill-incident ghadu jhoss ugigh u tnemnim fis-swaba.

Evalwazzjoni tar-Rata ta’ Dizabilita’ Permanenti:
Ir-rata ta’ dizabilita’ hija evalwata b’referenza ghall-kotba:
- <u>Emendi fil-Ligi dwar Danni Civili</u> mahrug mill-Ministeru tal-Gustizzja u l-Intern (2010)
- <u>*Guides to the Evaluation of Permanent Impairment*</u> *- American Medical Association*. Ir-rata ta’ dizabilita` ta’ William Cuschieri tammonta ghal 4%.”

Illi l-Ministeru Ghar-Rizorsi u Affarijiet Rurali kien hatar Bord biex jezamina l-incident *de quo*, inkluz biex jara jekk

ir-rikorrent kellux it-*training* adegwat biex jerfa' l-materjal u jekk kellux is-*safety equipment*. F'dan ir-rapport jinghad hekk:
"*The Board examined the sequence of events how the accident took place and brings to the attention the points that follow*:-

a) *The manhole was loaded by two persons on the truck but to unload (although they had performed such an operation in the past) the one on the truck handed it to Cuschieri who was below alone on the ground. It was too heavy and the accident happened when he hit his hand with the edge of the truck where blood was found. The unloading should have been done by both persons standing on the ground.*

b) The truck door was left closed. It was handed to Cuschieri at a height which is difficult to control.

c) The gloves used were not the right ones.

d) Whether training was given to Cuschieri re lifting of heavy items was difficult to establish, but in this case it was more a question of common sense.

e) The department had a period contract for safety leather gloves and if the worker requested they would have been provided.

f) The frame and the grating were not tied.

It was concluded that the accident happened as a result of an error of judjment of both workers and not through wilful negligence."

Dan ir-rapport kien redatt fis-16 ta' Novembru, 2009 mill-Perit Charles Cassar, minn Joseph Vassallo u Nicholas Debono, *Inspector Health and Safety*.

Mir-rapport maghmul minn Mafred Bugeja, hu Lawrence Cachia fil-31 ta' Awissu, 2009 inghad:
"*Conclusion:*

Such accidents can be avoided by taking necessary precautions. These include:

i) *Similar iron hinged grates should be secured to their frames by a simple wire to avoid accidental opening or closure when being handled.*

ii) Proper type of gloves should be used when handling steel. These should be rigger thick leather type.

iii) The rear hinged door of the tipping box should be opened when unloading items from the box of the truck onto the floor.

As always it is important that a first aid box is kept on site."

F'rapport iehor tal-Ministeru ta' l-2011 redatt mill-Perit Stephen Bonello, il-Perit Mario Bonello u Mr. Aldo Borg inghad :
"*The Board interviewed the following persons:*

Mr. Laurence Cachia - Principal Occupational Health & Safety Inspector
Mr. Emanuel Briffa - Principal Technical Officer (District 1)
Mr. William Cuschieri - ex. Senior Operative
Mr. Nazzareno Ciantar - ex Senior Operative

During the interviews, the following points could be noted:

2.1 <u>Material in the truck box</u>

Both Mr. William Cuschieri and Mr. Nazzareno Ciantar confirmed that sand and aggregate had been loaded onto the truck before they had left the District Office. According to Mr. William Cuschieri, the height of this material was approximately 1 ft. While Mr. Nazzareno Ciantar said that there was about one wheel shovel's bucket load.

2.2 <u>Accident</u>

Mr. William Cuschieri stated that the accident occurred because when he grabbed the granting in his hand, he could not withstand the load and the cover opened on to one side. Mr. Cuschieri added that he tried to re-grab the grating from the sides so that it would not fall onto his feet. The cover swivelled and his finger was caught between the frame and the cover, on the side where the hinges were located.

On the other hand, Mr. Nazzareno Ciantar stated that he passed on the grating to Mr. William Cuschieri with the hunges on top and could not understand how the cover would have opened. The therefore thinks that probably the finger got caught between the grating and the truck box.

2.3 <u>Grating</u>

Both Mr. Cuschieri and Mr. Ciantar confirmed that the frame and the cover were not tied together.

2.4 <u>Other employees on site</u>

Both Mr. Cuschieri and Mr. Ciantar confirmed that there were other employees on site who could have been requested to assist in the handling of the grating. However, they did not feel that they needed to ask for help since they had lowered similar gratings from trucks on numerous occasions without any problems.

3. Conclusions

1. The truck was only partially filled with sand and gravel and therefore Cuschieri and Ciantar could have easily moved part of this material to enable the truck box flap to be lowered down, thus facilitating the unloading of the tools and other material.

2. Although from the evidence given, it is not clear how the grating was handled and where Mr. Cuschieri's finger was caught, the Board feels that this

accident could have been avoided if Mr. Cuschieri and Mr. Ciantar had, for example:

(a) lowered the truck box flap, thus enabling Mr. Ciantar to hand the grating to Mr. Cuschieri from a lower level. In doing so, Mr. Cuschieri would have been in a better position to control the grating.

(b) tied the cover and the frame together

(c) requested assistance from other employees present on site.

(d) adopted a safer procedure to lower the grating.

The Board concludes that the accident occurred because the two employees concerned failed to realise the difficulties involved and the risks that they were taking when they lowered by themselves this relatively heavy grating from the truck without opening the truck box flap, without tying the frame and the cover together, and without asking for assistance, which measures could have easily been implemented.”

B’ittra datata 10 ta’ Marzu, 2010 tad-Divizjoni tas-Sigurta` Socjali – Korriment Fuq ix-Xoghol, ir-rikorrent gie mgharraf li:
“B’referenza ghall-korriment li inti garrabt fuq ix-xoghol fi 31/07/2009 ghandi ninfurmak li peress li skond il-Bord Mediku ta’ din id-Divizjoni dan il-korriment gablek disabilita` ta’ 6 fil-mija, inti issa ntitolat/a ghal gratifikazzjoni ghall-Inkapacita` ta’ EUR 1265.00.”

D. KUNSIDERAZZJONIJIET:

D1. Fatti fil-qosor:
Ir-rikorrent kien jaħdem bhala plasterer mad-Dipartiment Ġenerali tad-Dipartiment għad-Disinn u t-Twettiq ta’ Proġetti. L-inċident seħħ fil-31 ta’ Lulju, 2009 fejn waqt li kien fuq xogħolu, l-kollega tar-rikorrent tela’ fuq it-*truck* u newwel lir-rikorrent sprall peress li ma setgħux jiftħu t-

trakk għax kien jaqa' dak li kien hemm fih jiġifieri ż-żrar, ramel u katusi. It-*truck* gie provvdut lilhom mid-Dipartiment. Irrizulta li hekk kif Nazzareno Ciantar newwel l-isprall lir-rikorrent, l-isprall infetah b'tali mod li nghalaq fuq subgha r-rikorrent u r-rikorrent tilef parti minn subajh.

Ir-rikorrent u Nazzareno Ciantar semmew li kienu lebsin kemm l-ingwanti kif ukoll is-*safety shoes* dak il-hin ta' l-incident. Mad-daqqa din l-ingwanta tqattghet u waqa' sebgħu mal-art. Ir-rikorrent kien qed jaghmel ix-xoghol ordnat lilu bil-mezzi provvduti lilu.

<u>D2. Safe system of work u ligijiet:</u>
Jibda biex jinghad li huwa obbligu ta' min ihaddem biex jipprovdi kundizzjonijiet li jassiguraw is-sahha tal-haddiema fuq il-post tax-xoghol. Dan huwa principju generali li jitfa' obbligu fuq min ihaddem, mhux biss f'kaz ta' fabbriki, magni jew oggetti ohra innominati, izda biex jipprotegi lill-haddiema anke minn att ta' terz, bhal per ezempju azzjoni ta' xi haddiem iehor jew terza persuna. Il-post tax-xoghol ghandu jkun hieles minn kull periklu ghas-sahha u sigurta` sa fejn ragjonevolment prattiku. Ghandu jkun hieles minn sogri bla bzonn ghas-sahha u minn perikli li jistghu jigu evitati ghall-inkolumita` fizika u psikologika ta' l-impjegati. Infatti f'dan it-tip ta' kawzi, azzjoni ma tkunx bazata biss fuq il-principji generali tar-responsabbilta` *aquiliana* kif tirrizulta mill-Kap 16 art 1032, izda wkoll minn ligijiet statutorji vigenti fiz-zmien ta' meta jsir l-incident.

L-Ordinanza Dwar il-Fabbriki (Kap 169) kienet tirregola diversi aspetti ta' sahha u sigurta` tal-haddiema. L-Att VII ta' l-1994 [L-Att bit-titolu Promozzjoni tas-Sahha u Sigurta` Fuq ix-Xoghol] (Kap 367) ha post l-Ordinanza Dwar il-Fabbriki, izda bis-sahha ta' l-artikolu 18(2) ta' l-Att, ir-regolamenti kollha li kienu bis-sahha tal-Kap 169 baqghu fis-sehh anke wara r-revoka tal-Kap 169. Fost l-Avvizi Legali l-aktar importanti li baqghu fis-sehh meta sar l-Att VII ta' l-1994 kien hemm ir-Regolamenti ta' l-1986 Dwar il-Fabbriki (Sahha, Skansar u Hsieb Generali – Avviz Legali 52 ta' l-1986). F'dawk ir-regolamenti l-artikolu 49(3) kien

jelenka d-doveri ta' l-*employers* favur l-impjegat u senjatament is-subartikoli a, f, g, kif ukoll is-subartikolu 4. Fl-artikolu 50 hemm elenkati d-dmirijiet ta' l-impjegati.

L-Att XXVII ta' l-2000 (Kap 424) dwar l-Awtorita` Dwar is-Sahha u Sigurta` fuq il-Post tax-Xoghol dahal fis-sehh in virtu` ta' l-Avviz Legali 121 ta' l-2001 [li permezz tieghu gie stabbilit it-3 ta' Mejju bhala d-data meta d-dispozizzjonijiet tat-Taqsima III (artikolu 8 sa 14) ta' l-Att bdew isehhu], u ta' l-Avviz Legali 9 ta' l-2002 [li permezz tieghu giet stabbilita d-data tad-29 ta' Jannar 2002 bhala d-data meta d-dispozizzjonijiet kollha li jifdal ta' dan l-Att ghandhom jidhlu fis-sehh], u b'hekk l-Att VII ta' l-1994 (Kap 367) ma *baqax in vigore.*

L-artikolu 6(1) tal-Kap. 424 - L-Att dwar l-Awtorita` ghas-Sahha u s-Sigurta` fuq il-Post tax-Xoghol jghid li:
"Min ihaddem ghandu dejjem jizgura s-sahha u s-sigurta' tal-persuni kollha li jistghu jigu affettwati bix-xoghol li jkun qieghed isir ghal dik il-persuna li thaddem."

L-artikolu 6 (2) ta' l-istess Kap. 424 jindika l-mizuri li ghandhom jittiehdu minn min thaddem biex jevita dannu fiziku u psikologiku, korriment jew mewt, fuq il-postijiet tax-xoghol, liema mizuri ghandhom jittiehdu fuq il-bazi tal-principji ta' prevenzjoni msemmija fil-ligi stess. Fil-kaz odjern, ma jirrizultax li s-socjeta` intimata hadet imqar xi wahda minn dawn il-prekawzjonijiet.

Inoltre permezz ta' l-artikolu 9 tal-Kap 452, id-dispozizzjonijiet tal-Kap 424 u r-regolamenti vigenti bis-sahha ta' l-istess Kap 424 jaghmlu parti mill-kundizzjonijiet ta' l-impjieg ta' l-impjegati (ara artikolu 6 tal-Kap 424).

<u>D3. Safe system of work u gurisprudenza:</u>

Fis-sentenza fl-ismijiet **Paul Grech vs Carmelo Bugeja *et*** deciza fid-9 ta' Ottubru, 2006 minn din il-Qorti kif presjeduta nghad:
"Id-doveri ta' sid ta' entrapriza biex ihares is-sahha ta' l-impjegati tieghu huma li:

A. il-haddiema ghandhom jahdmu f'post tax-xoghol li ma jkunx perikoluz taht ic-cirkostanzi tat-tip ta' xoghol [*safe place of work*];
B. il-mod kif isir ix-xoghol [bhala sistema] m'ghandux ikun wiehed perikoluz [*safe system of work*]; hemm erba' elementi li jirrendu *a system of work unsafe* –
a. *that the defendant's operations involved a risk of injury which was reasonably forseeable*;
b. *that there were reasonably practicable means of obviating such risk*;
c. *that the plaintiff's injury was caused by the risk in question*;
d. *that the failure of the defendant to eliminate the risk showed a want of reasonable care for the plaintiff's safety*;
C. il-fatt li l-mod kif isir ix-xoghol ilu stabbilit ghal zmien twil ma jfissirx necessarjament li s-sistema hija necessarjament wahda li ma fihix periklu;
D. il-haddiema jkollhom ghodda li ma twassalx ghal perikolu [*safe tools and proper machinery*];
E. il-haddiema ghandhom ikunu mghallma tajjeb ghat-tip ta' xoghol li qed jaghmlu [*properly skiller workers*];
F. min ihaddem m'ghandux iqabbad lill-haddiema tieghu jaghmlu xoghol li mhux soltu jaghmlu u li ghalih ma kellhomx tahrig; hu importanti wkoll li wiehed jara kemm ilu jahdem f'dak it-tip ta' xoghol il-haddiem;
G. ir-responsabbilta` tas-sid tizdied jekk il-haddiem jirrileva xi perikolu involut u s-sid jinjora dan il-fatt;
H. il-haddiema ma ghandhomx ikun traskurati b'mod li jzidu l-perikolu;
I. kull min jimpjega haddiema ghandu l-obbligu li jonora l-ligi generali tal-pajjiz".

Fil-kawza fl-ismijiet **Armando Caruana vs Filomenu Pace** deciza minn din il-Qorti kif presjeduta, fid-19 ta' Gunju 2007, saret referenza ghall-kawza **Grezzu Scicluna vs C. Cini & Sons Limited,** deciza fis-27 ta' Lulju 2006, fejn kien gie citat **Whincup** mill-ktieb *Modern Employment Law***,** fejn kien hemm elenkati erba' principji bazici. Dawn huma:
1. "1. the employer must ensure that the employee knows the dangers

2. the employer must ensure that the employee knows the precautions to be taken against these dangers
3. the employer must ensure that the precautions are available,
4. the employer must ensure that the employee knows these precautions are available."

Kif tajjeb osservat l-Onorabbli Qorti ta' l-Appell fil-kawza **Bugeja vs Montanaro Gauci**, deciza fl-14 ta` Mejju, 2004:
"huwa daqstant importanti fil-kuntest ta` responsabbilita` li l-ambjent kollu fejn jahdmu l-impjegati jkun tali li jwarrab l-icken possibilita` ta` infortunji fuq ix-xoghol. Dan l-obbligu huwa generalment rikonoxxut bhala dmir tal-*employer* li jipprovdi '*a safe place of work*'"

Ukoll fil-kawza deciza minn din il-Qorti per Imh. D. Scicluna fil-kawza fl-ismijiet **Grezzju Portelli vs Godfrey Leone Ganado ghan-nom ta' l-Enemalta Corporation *et*** deciza 15 ta' Dicembru, 2005 inghad li:
"Kwantu mbaghad ghat-Telemalta, kull *employer* huwa obbligat jipprovdi *a safe system of work*. Hawn, in-nuqqasijiet tat-Telemalta huma evidenti: la kienet tipprovdi xi forma ta' *safety equipment*, ma ntalbitx is-sospensjoni tad-dawl sakemm isiru x-xoghlijiet u lanqas kienet tipprovdi training adegwat ghal xoghol li talvolta seta' jkun perikoluz (ghalkemm f'dan il-kaz l-attur kien ilu jahdem f'dan ix-xoghol madwar tnax-il sena u ghalhekk kellu esperjenza sostanzjali tant li mill-provi rrizulta li qatt ma kellu incidenti ohra)."

L-istess principju nsibuh fil-kawza **Gauci vs Korporazzjoni Enemalta**, deciza fl-10 ta` Ottubru, 2006 fejn inghad:
"qabel ma jintbaghat haddiem jahdem fuq sit, minn ihaddem ghandu obbligu "li taghmel ezami jew spezzjoni semplici sabiex tara minn qabel li l-post u l-ambjent fejn ikun ser isir ix-xoghol huwa wiehed *safe*"."

Kif qalet din il-Qorti diversament presjeduta fl-20 ta' April, 2007, Imhallef Dr. T. Mallia, fil-kawza fl-ismijiet **Mayer Scicluna vs T.N. Waterproofing Limited**:
"Din il-Qorti, diversi drabi wkoll sahqet fuq il-htiega ta` supervizjoni ("**Agius vs All Services Ltd**", deciza minn din il-Qorti fit-2 ta` Gunju, 2005), u f`dan il-kaz dan kien mehtieg mhux biss biex jigi assikurat li l-lant tax-xoghol kien *safe*, izda biex jassigura wkoll li l-haddiema juzaw l-apparat kollu fornit lilhom."

Ukoll issir referenza ghall-kawza tal-Qorti ta' l-Appell Kriminali fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Attard**, deciza fit-2 ta` Settembru, 1999 fejn intqal:
"min ihaddem mhux biss ghandu jara li jkun hemm *available* apparat ta` *safety*, izda ghandu jinsisti mal-*foreman* li ma jsirx xoghol minghajr l-uzu ta' l-apparat, u jara li din l-ordni tigi segwita."

F'dan il-kuntest, ta' min isemmi li l-principji li jirregolaw ir-responsabbilta` ta' sid ta' intrapriza biex ihares is-sahha ta' l-impjegati tieghu huma ben stabbiliti fil-gurisprudenza. Fil-kawza Ingliza **Wilsons & Clyde Coal Co. Ltd vs English**, *House of Lords*, 1937, Lord Maughaw osserva:
"*In the case of employments involving risk….it was held that there was a duty on the employer to take reasonable care, and to use reasonable skill, first to provide and maintain proper machinery, plant, appliances and works, secondly, to select proper skilled persons to manage and superintend the business and thirdly, to provide a proper system of working*."

Fil-kawza, fl-ismijiet **John Sultana vs Francis Spiteri *et noe*** deciza fit-28 ta' Mejju 1979, il-Qorti tal-Kummerc spjegat illi min ihaddem ghandu "d-dover li jara li l-post tax-xoghol ikun dejjem fi stat ragonevoli ta' sikurezza ghal min ikun qed jahdem". L-obbligazzjonijiet principali ta' min ihaddem huma mhux biss li jipprovdu "*safe tools*" u "*a safe system of work*", imma xejn anqas minn "*a safe place of work*." Dan il-principju gie ribadit diversi drabi mill-Qrati taghna bhal per ezempju fil-kawza fl-ismijiet **Emanuel Grech vs Carmelo sive Charles Farrugia *et noe*** (Appell 7 ta' Dicembru 1994). **Joseph Bugeja vs**

Anthony Falzon, (Prim'Awla 30 ta' April 1997, **Keith Caruana vs Joseph Paris *et noe*** (Prim'Awla 12 ta' Frar 1999) **Gordon Spiteri vs Waste Control Services Limited,** (Prim'Awla 25 ta' Jannar, 2000) u **Carmel Cini vs Caccopardo *nomine*** Prim'Awla 5 ta' Ottubru 1999). (Ara wkoll **Michael Fenech vs Sammy Meilaq *noe***, Prim'Awla Qorti Civili fit-23 ta' Ottubru 2001).

Hawnhekk, ta' min jikkwota lil **Goddard L.J.** *to be:*
"*not merely to warn against unusual dangers known to them….but also to make the place of employment ….as safe as the exercise of reasonable care would permit." "The duty is owed to each individual servant individually*." (p.1035).

Fil-gurisprudenza nostrana, gie ritenut kemm-il darba li huwa l-obbligu ta' min ihaddem biex jipprovdi kundizzjonijiet ta' xoghol li jassiguraw is-sahha tal-haddiema fuq il-post tax-xoghol tieghu. Fi **Schembri vs Caruana *noe***, deciza mill-Prim'Awla fit-12 ta' Jannar 1983, inghad:
"wiehed irid jikkonsidra l-atmosfera fil-post tax-xoghol, id-diffikultajiet li jsib il-haddiem fil-kaz tax-xoghol tieghu, il-hinijiet twal, l-ghagla fix-xoghol, nuqqas ta' ghajnuna minn haddiema ohra li jkunu nkarigati biex jahdmu mieghu fuq dan ix-xoghol; dawn huma kollha fatturi li min ihaddem irid jikkunsidra meta jkun qed jippjana l-lant tax-xoghol u johloq dak li komunament hu msejjah "*a safe system of work*."

Inoltre, gie indikat li min ihaddem ghandu l-obbligu u d-dmir li jipprovdi sorveljanza adegwata sabiex l-ambjent tax-xoghol ma jkunx konducenti ghal kwalunkwe forma ta' incident li jippregudika lill-impjegati tieghu, **Cini vs Wells *noe***, Prim'Awla Qorti Civili deciza fid-29 ta' Mejju 2001. (Ara wkoll **Kevin Mallia vs Alfred Mizzi & Sons Marketing Limited** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fid-9 ta' Ottubru 2003)…

Ukoll, fil-kawza **Grech vs Ellul** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fis-27 ta' Gunju 1996, intqal:

"*It is the duty of every employer to take all reasonable care for his employee's safety in all circumstances at their place of work."*
(Ara wkoll **Carmel Grima *et* vs Carmelo Penza *pro et noe*** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fit-30 ta' Gunju 2004).

Dwar is-sinifikat tal-kliem *reasonably practicable*, il-Qorti tirreferi ghas-sentenza moghtija mill-Onorabbli Qorti ta' l-Appell Kriminali fil-11 ta' Jannar, 2007 fil-kawza fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Angelus Bartolo** fejn intqal:
"*seems to imply that a computation must be made by the owner in which the quantum of risk is placed on one scale and the sacrifice involved in the measures necessary for averting the risk (whether in money, time or trouble) is placed in the other and that if it be shown that there is a gross disproportion between them - the risk being insignificant in relation to the sacrifice - the defendants discharge the onus on them. The onus of proving that it is not reasonably practical to provide a safety measure is on the person whom the duty is imposed*." [**Walter Wilson & Son vs Summer-field -** 1956 - 1 W.L.R. 1429]. F'**Gibson vs British Insulated Calender's Construction Co. Ltd** - 1973 - S.L.T. 2 (H.L.) gie ritenut li "*it is now firmly established that the burden of proof to establish that he had taken all reasonable practicable steps rests on the employer to discharge*" [**Charlesworth** - "*On Negligence*" – 6th *Edition* - 1152-1153].

Illi fil-kawza **Luana Deguara vs Judas (Guido) Taddeo sive Edwin Scicluna f'ismu proprju u kif ezercenti l-kummerc taht l-isem Edmar Clothing u Maria Scicluna mart Judas (Guido) Taddeo sive Edwin Scicluna ghal kull interess li jista' jkollha** [Appell Civili Numru. 105/2002], deciza wkoll mill-Onorabbli Qorti tal-Appell fit-3 ta' Frar 2009, inghad illi "Dwar l-operat ta' l-attrici, din il-Qorti tinnota illi hija kienet qed tagixxi skond l-ordnijiet tal-*employer* taghha, u ma ghamlet xejn li seta kkontribwixxa ghall-incident… …"

Illi min ihaddem hu tenut jadotta l-mizuri kollha idoneji biex jittutela lill-impjegati tieghu. Fis-sentenza gja citata *supra* ta' **Paul Debono vs Malta Drydocks**, inghad li:
"Jekk l-impjegat jirnexxielu jassolvi tali oneru tan-nuqqas ta' mizuri adegwati ma ghandux ghalfejn, stricto jure, jiddemostra s-sussistenza tal-kolpa tal-principal inadempjenti. Jinkombi fuq dan ta' l-ahhar li juri li l-event leziv sehh minhabba fatt mhux imputabbli lilu;"

Min ihaddem jista' jonqos mid-dmirijiet tieghu jekk, kif jikteb Munkman fil-ktieb tieghu *Employers' Liability At Common Law* (7th Edition, Butterworths pg 129) jekk:
"*1. It may be that the employer has done nothing at all to carry out his obligation.*
2. In the second place, the employer may have been informed of a defect or danger and doing nothing to remedy it.
3. Thirdly the employer knowing of a defect on his plant or premises or of a danger in the course of the work may have taken inadequate measures to eliminate and reduce the risk.
4. Fourthly though the employer does not know that anything is wrong it may be that he ought to know - that is, he could have found out by reasonable care."

Dwar x'jaghmel *unsafe system of work* jinghad li dawn jistghu jigu elenkati b'dan il-mod:
1. jekk min ihaddem ikollu xoghol li jinvolvi riskju ta' korriment li wiehed seta' ragonevolment jarah minn qabel;
2. li kien hemm mezzi normali li dan ir-riskju jigi eliminat;
3. li l-korriment tal-vittma kien kawzat mir-riskju fuq imsemmi;
4. illi n-nuqqas ta' min ihaddem li jelimina r-riskji juri n-nuqqas ta' kura ragonevoli ghas-sigurta` tal-vittma.

Illi l-awtur **Francesco Ricci (Corso Teoretico - Pratico di Diritto Civile** (UTET, 1912) Vol. VI, 85 p.113) jghid illi l-ghemil li jista' jirrizulta fi htija:
"...*non deriva soltanto dai fatti, ma anche dai non fatti; onde io non solo in colpa quando faccio quello che non avrei dovuta fare, ma sono in colpa pur anco quando ometto a trascuro di far cio' che avrea dovuto fare*".

Minn dan jitnissel car li l-*employer* ghandu l-obbligu li jipprovdi *safe place of work*, *safe system of work* li telimina l-periklu, li jkun hemm mezzi li jnehhu jew inaqqsu l-periklu, li jiprovdi l-ilbies kollu necessarju kif ukoll taghmir ghal *safety*. Ghandu l-obbligu li mhux biss jipprovdi l-ilbies u t-taghmir l-iehor izda jara li fil-fatt dawn jigu uzati mill-haddiema kif suppost u li ma jhallix haddiema jahdmu jekk mhux imliebsin kif suppost. Aktar ma hu specjalizzat ix-xoghol u aktar ma hu perikoluz, jizdied il-bzonn ta’ tahrig adegwat. L-*employer* ghandu l-obbligu li jghaddi l-informazzjoni lill-haddiema dwar il-mezzi tax-xoghol u ghandu l-obbligu wkoll li jaghmel is-sorveljanza li twassal ghal sistema *safe*. Irid wiehed jiftakar ukoll li l-fatt li haddiema ghal zmien twil jaghmlu tip ta’ xoghol, mhux necessarjament ifisser li jispicca l-periklu. L-*employer* irid iqis li l-haddiema jridu jkunu addestrati tajjeb u li l-ambjent kollu tal-post tax-xoghol ikun kif suppost, minghajr l-icken possibbilta` ta’ periklu sakemm dan mhux assolutament necessarju wara li jittiehdu l-prekawzjonijiet kollha. Izda l-haddiema ma jistghux jinsew li huma ghandhom l-obbligi wkoll li jaraw li jkollhom l-ilbies protettiv, li makni qed jahdmu tajjeb u li mhux qed jissottomettu lilhom infushom ghal xi periklu esagerat. Huma ghandhom l-obbligu li ma jiehdux riskji zejda u li jinfurmaw lill-imghallem taghhom jekk ihossu li hemm xi periklu sproporzjonat. Ghandhom l-obbligu li jilbsu l-apparat provvdut lilhom, li jimxu ma’ dak li jghidilhom il-*foreman* u ma’ l-elementi li tirrikjedi l-ligi. M’ghandhomx jaghmlu xoghol bil-ghaggla li jista’ jwassal ghall-korriment taghhom jew ghal kollegi fuq ix-xoghol.

<u>D4. Responsabbilta` fil-kaz in ezami:</u>

Issa fil-kaz in ezami kien jidher *that the defendant’s operations involved a risk of injury which was reasonably forseable* u *that there were reasonably practicable means of obviating such risk?* Ma jidhirx li dan kien il-kaz. Il-haddiema ghandhom ikunu mghallma tajjeb ghat-tip ta’ xoghol li qed jaghmlu [*properly skilled workers*]; ghandhom jircievu taghlim adegwat. Issa r-rikorrent kien gie moghti t-taghlim adegwat? Wiehed irid izomm f’rasu wkoll li f`dan il-kaz dan kien mehtieg mhux biss biex jigi

assikurat li l-lant tax-xoghol kien *safe*, izda biex ukoll li l-haddiema juzaw l-apparat kollu fornit lilhom u li jnizzlu l-materjal rikjest minghajr periklu. Mhux biz-zejjed li l-apparat ta' sigurta` necessarju jkun disponibbli izda irid jintlibes mill-haddiema ghax - "min ihaddem mhux biss ghandu jara li jkun hemm *available* apparat ta` *safety*, izda ghandu jinsisti mal-*foreman* li ma jsirx xoghol minghajr l-uzu ta' l-apparat adegwat, u jara li din l-ordni tigi segwita." Min ihaddem ghandu l-obbligu li jipprovdi l-ilbies kollu necessarju kif ukoll taghmir ghal *safety*. Ghandu l-obbligu li mhux biss jipprovdi l-ilbies u t-taghmir l-iehor izda jara li fil-fatt dawn jigu uzati mill-haddiema kif suppost u li ma jhallix haddiema jahdmu jekk mhux imliebsin kif suppost. Irrizulta li r-rikorrent ma kienx liebes l-ingwanti adegwati.

Min ihaddem ghandu d-dover - *first to provide and maintain proper machinery, plant, appliances and works, secondly, to select proper skilled persons to manage and superintend the business and thirdly, to provide a proper system of working* - u - *it is now firmly established that the burden of proof to establish that he had taken all reasonable practicable steps rests on the employer to discharge.* Min ihaddem ghandu l-obbligu li jara li l-impjegat ikun jaf meta hemm periklu ta' xi haga u xi prekawzjonijiet ghandu jiehu.

Min-naha l-ohra l-haddiem jista' jkun responsabbli jekk ma mexiex mal-ordnijiet tal-principal senjatament jekk ghamel xi haga specifikament kontra dawk l-ordnijiet. Il-haddiema ma jistghux jinsew li huma ghandhom l-obbligi wkoll li jaraw li jkollhom l-ilbies protettiv, li l-makni qed jahdmu tajjeb u li mhux qed jissottomettu lilhom infushom ghal xi periklu esagerat. Huma ghandhom l-obbligu li ma jiehdux riskji zejda u li jinfurmaw lill-imghallem taghhom jekk ihossu li hemm xi periklu sproporzjonat. Ghandhom l-obbligu li jilbsu l-apparat provvdut lilhom, li jimxu ma' dak li jghidilhom il-*foreman* u mal-elementi li tirrikjedi l-ligi. M'ghandhomx jaghmlu xoghol bil-ghaggla li jista' jwassal ghall-korriment taghhom jew ghal kollegi fuq ix-xoghol.

Minkejja li r-rikorrent u l-kollega tiegħu s-Sur Ciantar spjegaw fid-dettal il-fatti u ċ-ċirkostanzi tal-inċident kemm fl-affidavits tagħhom kif ukoll fix-xhiedha li huma taw fis-seduta tad-9 ta' April, 2013 xorta ma jirriżultax b'mod definit għala l-isprall (*hinged cast iron gate*) infetaħ f'idejn l-attur. Fil-fehma tal-Qorti dan kellu jkun marbut u mhux jahdem qisu nassa. Jinghad li l-isprall kien gie mghobbi minn Ciantar u terza persuna u mhux mir-rikorrent. Allura kif seta' r-rikrrent ikun jaf li dan ha jinfetah fuq idejh? Ghaliex it-*truck* kien daqshekk mimli li l-haddiema ma setghux jifthu l-bieba? Spiccaw biex wiehed minnhom (ir-rikorrent) kellu jerfa' l-isprall wahdu meta dan kellu certu piz. It-toqol tieghu seta' ikkawza li dan jinzel fuq saqajh. Ir-rikorrent fir-rapport jgħid li ma setax jiflaħ il-piż tal-isprall u li *l-cover* infetaħ fuq naħa minnhom. Meta ghabbewh fuq it-*truck* il-haddiema kienu isfel. Izda mistoqsi ghaliex Ciantar tela' fuq it-trakk biex inewwel l-isprall u mhux jaqbdu minn isfelflimkien mar-rikorrent, qal illi ghax ma lehqux minn isfel.

Dan kollu jwassal ghall-fatt li ghalkemm certament ir-rikorrent kellu xi htija wkoll fl-incident, il-htija principali hija ta' min ihaddem u cioe` ta' l-intimat fil-kaz *de quo*. Ghalhekk il-Qorti tasal ghall-konkluzjoni li r-responsabbilta` ta' l-incident ghandha tigi apporzjonata f'25% ghar-rikorrent u 75% ghall-intimat.

D5. Lucrum cessans:

L-Artikolu 1045(1) tal-Kodici Civili [Kap 16 tal-Ligijiet ta' Malta] jistipula kif ghandhom jitqiesu d-danni:

"Il-hsara li l-persuna responsabbli ghandha twiegeb ghaliha, skond id-disposizzjonijiet ta' qabel, hija t-telf effettiv li l-eghmil taghha jkun gieb direttament lill-parti li tbati l-hsara, l-ispejjez li din il-parti setghet kellha taghmel minhabba l-hsara, it-telf tal-paga jew qligh iehor attwali, u t-telf ta' qligh li tbati 'l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, li dak l-eghmil seta' jgib."

Ghalhekk il-Qorti ghandha l-obbligu li tezamina t-telf ta' qligh futur minhabba l-inkapacita`, it-telf ta' paga jew qligh iehor attwali li jinkorri fih id-danneggjat; u dak it-telf ta' qligh futur, ossia *lucrum cessans,* li d-danneggjat ikun

prekluz li juzufruwixxi minnu minhabba l-event sinistru kawza ta’ l-eghmil dirett tad-danneggjant.

<u>D6. Multiplier:</u>

Fis-sentenza ta’ din il-Qorti kif presjeduta tal-10 ta’ Mejju, 2005 fl-ismijiet **John u Laura konjugi Ransley vs Edward u Lydia konjugi Restall** - Citazz. Nru.: 154/02FS inghad:

“Hawnhekk ghandna fattur pjuttost diskrezzjonali. Il-metodu ta’ likwidazzjoni tad-danni kien ghal zmien twil ibbazat fuq il-principji enuncjati fil-kawza **Butler vs Heard** deciza mill-Qorti tal-Appell Civili Superjuri fit-22 ta’ Dicembru, 1967. F’dik il-kawza intqal li fid-determinazzjoni tal-*multiplier* wiehed irid jiehu in kunsiderazzjoni c-"*chances and changes of life*", b'mod li dan il-*multiplier* ma jwassalx lid-danneggjat li jiehu kumpens daqs li kieku baqa' jahdem sad-data li jirtira, izda l-figura tigi mnaqqsa biex b'hekk ikun ittiehed in kunsiderazzjoni l-fatt li l-persuna ddanneggjata setghet, fil-kors normali tal-hajja taghha, ma waslitx qawwija u shiha sa l-eta' tal-pensjoni.

Izda l-figura uzata ghall-iskop tal-*Multiplier* mhux dejjem inghatat l-istess tifsira, u lanqas ma dejjem gew uzati l-istess principji. Dan kien wassal biex il-Qorti tal-Kummerc fil-kawza **Lambert vs Buttigieg** deciza fit-18 ta’ April, 1963 kienet qalet:

"f'din il-materja ta' *lucrum cessans* il-Qorti ghandha tipprocedi b'kawtela kbira peress li l-qliegh hu haga ta' possibilta' u mhux ta' certezza u jkun jista' jonqos minn mument ghall-iehor anke ghal kwalunkwe kawza materjali bhal mewt jew mard tad-danneggjat."

Fil-kawza fl-ismijiet **Darren Sammut vs Eric Zammit** deciza mill-Onor. Qorti ta’ l-Appell Civili Superjuri fit-3 ta’ Dicembru, 2004 intqal:

“Din il-Qorti hasbet fit-tul dwar din il-kwistjoni u jidhrilha li l-‘*multiplier*’ adottat mill-Qorti ta’ l-ewwel grad huwa pjuttost eccessiv. Dan ghaliex fis-sistema generalment applikata f’kawzi ghar-rizarciment ta’ danni l-ligi ma tghid xejn, ghal anqas kif inhi fil-prezent, dwar il-perjodu li ghandu jigi applikat ghal fini tal-‘*multiplier*’ u anqas u anqas ma tghid xejn dwar il-hajja lavorattiva tad-danneggat. Il-

provvedimenti tal-Kodici Civili li jirrregolaw il-mod kif ghandhom jitqiesu d-danni jitkellmu b'mod specifiku dwar telf effettiv, konsistenti fi spejjes inkorsi minhabba l-hsara kagunata u it-telf ta' paga jew qligh iehor attwali. Dwar dawn il-Qorti ma ghandha ebda diskrezzjoni u ghandhom jigu rizarciti *in toto*. Izda fir-rigward ta' telf ta' qligh li dik il-persuna tbati 'l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, is-subartikolu (2) tal-Artikolu 1045 tal-Kap 16 jiddisponi li "Is-somma li ghandha tigi moghtija ghal din l-inkapacita` tigi stabbilita mill-Qorti, wara li tqis ic-cirkostanzi tal-kaz, u, b'mod partikolari, ix-xorta u l-grad ta' inkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti li tbati l-hsara.

Hawn ghalhekk naraw element diskrezzjonali li qed jinghata lill-gudikant. Il-ligi ma tridx li l-kumpens ikun biss rizultat ta' ezercizzju matematiku – ghalkemm tali ezercizzju huwa wiehed siwi u jwassal ghal certa uniformita` fil-likwidazzjoni tad-danni kif effettivament gara wara s-sentenza ta' '**Buttler vs Heard**' – b'dana kollu l-gudikant ghandu jzomm quddiem ghajnejh aspett aktar wiesa' tal-problema u fl-ammont li finalment jakkorda bhala danni ghal-telf futur – dawk li fil-gergo huma maghrufa bhala '*lucrum cessans*' - jipprova jimprimi sens ta' gustizzja billi mhux biss ihares lejn l-interessi tad-danneggat izda billi wkoll jittiehed in konsiderazzjoni dak li jkun kkawza d-dannu."

Il-*multiplier* adoperat varja u kien ta' 5 snin fil-kaz ta' persuna ta' 53 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004, ta' 15 fil-kaz ta' persuna ta' 22 sena **Butler vs Heard** App Civ Sup 22-Dec-1967, 15-il sena fuq persuna ta' 24 **Gauci vs Xuereb** PA 29-Ott-1970, ta' 18 fuq persuna ta' 28 sena **Camilleri vs Polidano** PA 1-Ott-1982, ta' 18 fil-kaz ta' persuna ta' 42 **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999, ta' 20 fil-kaz ta' persuna ta' 34 sena **Bugeja vs Agius** App Civ Sup 26-Lul-1991, ta' 20 fil-kaz ta' persuna ta' 33 sena **Dalmas vs Ghigo** App Civ Sup 5-Frar-1980, ta' 25 fil-kaz ta' persuna ta' 30 sena **Caruana vs Camilleri** App Civ Sup 27-Feb-2004, ta' 26 fil-kaz ta' persuna ta' 35 sena **Seisun vs Brincat** PA 29-Ott-1998, ta' 30 fil-kaz ta' persuna ta' 17 **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-

2003, ta’ 30 fil-kaz ta’ persuna ta’ 26 **Grima vs Penza** PA 30-Gun-2004, ta’ 30 fil-kaz ta’ persuna ta’ 23 sena **Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005, ta’ 35 fil-kaz ta’ persuna ta’ 18 sena **Sammut vs Zammit** App Civ Sup 3-Dic-2004, ta’ 36 fil-kaz ta’ persuna ta’ 20 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004.

Dan kollu juri li mhux dejjem ittiehdet l-istess linja ta’ *Multiplier*. Zgur li ripetutament gie enfasizzat li s-sistema ta’ *multiplier* kif koncepita ma tiehux in konsiderazzjoni l-aspettattiva tal-hajja lavorattiva fit-totalita` taghha [ara **Bugeja vs Agius** fuq imsemmija].

Il-Qorti thoss li hemm bzonn ta’ certu uniformita` f’dan l-aspett li naturalment jghin biex wiehed ikun jaf minn qabel kriterji regolari. Huwa veru li kull kaz trid tarah ghalih izda li jkun hemm skeda li l-konsulenti legali u ditti ta’ *insurance* ikunu jistghu jirreferu ghaliha tkun ta’ utilita` kbira. Ghalhekk il-Qorti kif presjeduta sejra tuza c-*chart* hawn taht:

Eta' Vittma	***Multiplier***
	Massimu
0 - 15	35
16 - 20	33
21 - 25	30
26 - 30	27
31 - 35	22
36 - 40	18
41 - 45	14
46 - 50	11
51 - 55	8
56 +	6

Wara li l-Qorti qieset dawn il-fatturi, inkluz l-eta` tar-rikorrenti meta sar l-incident (ir-rikorrent twieled fis-27/02/49) u ghalhekk meta kellu l-incident fil-31 ta’ Lulju, 2009 kellu 60 sena. Il-Qorti thoss li l-hajja lavorattiva mhix

necessarjament tispicca fid-data meta l-impieg li jkollu l-vittma ikun ser jieqaf minnu. Jekk il-persuna tkun ghadha fi stat tajjeb li taghmel certu tip ta’ xoghol, possibbilment xoghol ta’ anqas strapazz jew hin anqas jew ghall-familjari jew ghaliha nfisha, xorta wahda dawn l-elementi jolqtu t-telf effettiv li l-eghmil ta’ l-incident ikun gab direttament lill-parti li tbati l-hsara. Il-Qorti trid tqis ukoll it-telf ta’ qligh li tbati ’l quddiem il-vittma minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, li dak l-eghmil seta’ jgib. Wiehed irid jara f’liema stat il-vittma kien qabel l-incident u x’seta’ jaghmel ’il quddiem inkluz meta jilhaq l-eta` pensjonabbli. Wara li qieset il-fatturi kollha relevanti, il-Qorti thoss li ghandha tadopera *multiplier* ta’ 6 ghall-kaz in ezami.

<u>D7. Paga u gholi tal-hajja:</u>

Spiss li l-Qrati uzaw il-paga minima fejn ma kienx facli li l-Qorti tasal biex tistabbilixxi xi figura ohra. Izda fil-kaz in ezami ghandna r-rikorrent kien qed jaqla’ salarju *gross average* ta’ €11,246 riferibbli ghas-sena bazi 2009. Normalment il-paga minima nazzjonali titla’ b’€303.78 kull sena. Dan ifisser li kull sena l-paga kienet ser tizdied b’€303.78 ghal 6 snin li jwassal ghal medja ta’ €12,157.

<u>D8. Dizabilita`:</u>

Hawnhekk il-Qorti trid tqis il-persentagg ta’ dizabilita` li ssofri l-vittma bhala konsegwenza ta’ l-incident, b’mod li tqis in-nuqqas fl-*individual industrial efficiency* ta’ l-attur. Infatti, kif gie ritenut f’**Butler vs Heard**:

“Dak li jrid jigi stabbilit ma huwiex il-grad ta’ inkapacita` f’sens purament mediku, izda l-effett li l-hsara personali ghandha fuq il-qligh tad-danneggjat. Ir-riduzzjoni effettiva tal-qligh tista’ ma tikkorrispondix mal-grad ta’ menomazzjoni fizika tad-danneggjat kalkolat mit-tabib.”

Ara f’dan is-sens ukoll is-sentenza fl-ismijiet **Joseph Abela vs Martin Spagnol**, deciza fit-30 ta’ Marzu 1993 (1098/89JSP) per Imhallef J. Said Pullicino; u **Xuereb vs Spalding *et***, deciza mill-Prim’Awla, Imhallef J. R. Micallef, fl-10 ta’ Lulju 2003, Citazz. Nru. 1857/01JRM, pagna 8 *et*; u tezi “*Quantum of damages in Injury Claims*”, Carmel A. Agius – *The method of assessing the degree of the incapacity caused*, pagna 125.

Kif inghad mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili fid-9 ta' Jannar 1973 fil-kawza **Borg *pro et noe* vs Muscat**:
"l-iskop tal-hlas tad-danni huwa dak li terga' tpoggi lil min ikun soffrihom fil-posizzjoni daqs li kieku huwa ma gralu xejn"
U ghalhekk il-principju applikabbli huwa *restitutio in integrum*.

Fil-kawza fl-ismijiet **Paul Debono vs Malta Drydocks** (Cit. Nru. 747/96PS), deciza fis-27 ta' April 2005 mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili per Imhallef Philip Sciberras, inghad:
"Id-determinazzjoni tal-kwantum tar-rizarciment hi certament fis-sistema legali taghna ispirata mir-regola stabbilita fl-Artikolu 1045 tal-Kodici Civili. Fir-rigward tal-*lucrum cessans* dan jinvolvi t-telf ta' qliegh futur minhabba l-inkapacita`. Il-ligi mbaghad thalli fid-diskrezzjoni tal-Qorti biex, valjati c-cirkustanzi tal-kaz, ix-xorta u grad ta' linkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti danneggjata, tistabbilixxi s-somma rizarcitorja. Innegabilment, pero`, il-metodu ta' din il-valutazzjoni tad-dannu lill-persuna minn dejjem ikkostitwiet il-problema l-aktar spinuza, kif hekk jirrizulta minn semplici raffront tad-diversi decizjonijiet in materja."

Issa, hu car ukoll li a bazi tal-ligi taghna kwantifikazzjoni tad-danni bil-fors tibqa' f'latudini wiesgha u diskrezzjonali tenut kont tac-cirkostanzi kollha tal-kaz, u ghalkemm jezistu principji dawn certament ma humiex assoluti (ara f'dan is-sens **Bottone vs Saliba** pagna 9; u **Joseph Borg vs Dr. Arturo Valenzia *nomine***, Prim'Awla, 9 ta' Gunju 1972; u **Bugeja vs Borg**, Prim'Awla tal-Qorti Civili, 11 ta' Mejju 1983).

It-**Torrente** fil-ktieb tieghu *Manuale di Diritto Privato*, 11 Ed. pag. 652 jikteb:
"*la valutazione del danno puo` essere particolarmente laboriosa; basti pensare alla determinazione del risarcimento dovuto per danni arrecati alla persona. E` giusto, pertanto, che al giudice sia attribuito in materia in*

quando le parti non riescano a trovare un accordo diretto, un ampio potere equitativo";

Personal injuries huma normalment klassifikati fi tliet kategoriji u cioe` :
a) *total wreck cases* fejn tirrizulta inkapacita` kompleta ghax-xoghol (eg. *severe brain injury*),
b) *partial wreck cases* fejn il-persuna kollha tkun affettwata izda b'differenza mill-kategorija precedenti tibqa' l-kapacita` li tahdem u tgawdi l-hajja (eg. *brain injuries resulting in personality change and multiple injuries with grave disfigurement*),
c) telf ta' partijiet specifici tal-gisem.

Inoltre kif intqal fis-sentenza **Peter Sultana vs Anthony Abela Caruana**, Appell Civili, 15 ta' Jannar 2002:
"Ma hemmx ghalfejn jinghad li d-debilita` permanenti ma kienx necessarju li tkun wahda fizika li timmenoma persuna fil-possibiltajiet tieghu ta' xoghol minhabba limitazzjoni fil-funzjoni ta' xi organu. Setghet ukoll tkun debilita` psikika li timmanifesta ruhha f'kundizzjoni li negattivament tinfluwenza l-kapacita` ghax-xoghol ta' l-individwu... "

Principju iehor ta' importanza kardinali hu dak li hareg minn dak fuq kwotat f'**Butler vs Heard** fejn inghad:
"izda l-effett li l-hsara personali ghandha fuq il-qligh tad-danneggjat."

Huwa logiku li telf ta' subgha ghal persuna normali huwa kaz differenti minn telf tieghu ghal pjanista; bl-istess mod, telf ta' ghajnejn ghal pilota huwa aktar serju ghal skop ta' *lucrum cessans* minn telf f'kaz ta' persuna normali.

Mir-rapport mediku ta' Mr. Massimo Abela [a fol 71 *et* tal-process] jirrizulta li d-dizabilita` prezenti tar-rikorrent hija ta' 4%. Mid-dokumenti esebiti fosthom dak a fol 50 (Dok WC4) id-Divizjoni tas-Sigurta` Socjali qieset dizabilita` ta' 6%. Il-Qorti qed tiffissa 5% bhala dizabilita`.

<u>D9. Lump Sum Payment:</u>

L-ammont dovut ikun irid jitnaqqas minhabba l-*lump sum payment* b'ammont ekwivalenti ghal 20% meta jkunu ghadda zmien qasir mill-event damnuz u s-sentenza finali [**Scicluna vs Meilaq** PA 16 ta' Lulju, 2001]. Fil-kawza **Caruana vs Camilleri** PA 5 ta' Ottubru, 1993 il-Qorti hasset li minn dan ghandu jonqos xi 2% ghal kull sena ta' dewmien. Gie wkoll propost li m'ghandux awtomatikament jitnaqqas skond kemm iddum il-kawza: "jekk id-danneggant ma jkollux htija fid-dewmien tal-kawza, m'ghandux ikun hemm tnaqqis fil-*lump sum deduction*" – **Agius vs Fenech** 29 ta' Ottubru, 2003. "

Fil-kawza **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004 is-somma giet ridotta bi 18% ghax kienu ghaddew tliet snin, waqt li fil-kawzi **Spiteri vs Zammit Tabona** App Civ Sup 16-Mar-1999 u **Caruana A vs Camilleri O** App Civ Sup 27-Frar-2004, minhabba li ghaddew 8 snin tnaqqas b'10%. 10% gie mnaqqas ukoll fil-kawza **Galea vs Piscopo** PA 3-Ott-2003, 5% f'**Scicluna vs Meilaq** PA 16-Lul-2001 u 0% fil-kawzi **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-2003, **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999 meta ghaddew 15-il sena, f'**Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005 meta ghaddew 17-il sena, u **Schembri vs Caruana** Kum 20-Apr-1990 meta ghaddew 19-il sena.

Izda ghall-kaz in ezami l-incident gara fil-31 ta' Lulju, 2009 u s-sentenza qed tinghata erba' snin wara. Fil-fehma tal-Qorti jrid ikun hemm tnaqqis ta' 16%.

D10. Kunsiderazzjonijiet ohra:

Kunsiderazzjonijiet ohra ta' dan it-tip ta' kawzi bhal kuncett tal-konsum personali, u tad-*dependency issue* ma humiex applikabbli ghal dan il-kaz.

D11. Likwidazzjoni ta' l-ammont ta' lucrum cessans:

Ghalhekk il-Qorti trid issa tillikwida l-ammont dovut.

I. Il-qligh medju annwali ta' l-attur [€11,246] inkluz l-gholi tal-hajja jammonta ghal €12,157.

II. Irid jitqies *multiplier* ta' 6. Dan igib l-ammont ta' €72,944;

III. il-Qorti trid tqis il-grad ta’ disabilita` li f’dan il-kaz hu ta’ 5% u ghalhekk jammonta ghal €3,647;

IV. wara jrid jitnaqqas 16% tal-*lump sum payment* u dan iwassal ghal bilanc ta’ €3,063.65;

D12. Damnum emergens:

Illi apparti d-disabilita` permaneti, konsegwenza ta’ dan l-inċident jirrizulta li r-rikorrent sofra danni finanzjarji ohra stante li ma kienx f’posizzjoni li jirritorna lura ghax-xoghol sad-data li huwa ritra *cioe`* ghall-perjodu ta’ madwar tliet xhur wara l-inċident. Ghalhekk tqis *damnum emergens* ta’ €2,000.

Ghalhekk meta tghodd l-ammont dovut bhala *Lucrum Cessans* ma’ dak dovut bhala *Damnum Emergens*, dan iwassal ghall-ammont ta’ €5,063.65.

Dan kollu jista’ jigi facilitat permezz ta’ uzu ta’ “*Excel”* billi tintuza l-formola hawn taht:

Basic pay	B	11246
Multiplier	M	6
Lump sum payment	L	16
Dizabilita`	D	5%
Gholi tal-hajja	G	303.78
Damnum emergens		2,000
Amount due		€5,063.65

Dwar responsabbilta`, kif jirrizulta minn dak li nghad hawn fuq, ir-rikorrent responsabbli ghall kwart waqt li l-intimat hal tliet kwarti, u ghalhekk l-intimat responsabbli ghal €3,797.74

E. KONKLUZJONIJIET:

Illi l-eccezzjoni fuq li ma giex notifikat l-Avukat Generali *ai termini* ta’ l-Artikolu 181 (B) (3) tal-Kapitolu 12 tal-Ligijiet ta’ Malta giet sanata in segwitu.

Ghar-ragunijiet fuq esposti tichad l-eccezzjonijiet l-ohra fis-sens li tirritjeni lill-intimat responsabbli ghal tliet kwarti (3/4) tad-danni u ghalhekk tiddikjara l-intimat responsabbli f’dan is-sens.

Tillikwida d-danni sofferti fl-ammont ta’ €3,797.74.

Tikkundanna lill-intimat ihallas lir-rikorrenti din is-somma.

Spejjez tliet kwarti (3/4) ghall-intimat u kwart (1/4) ghar-rikorrent.

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------